

RECENSIONER

Kunskap på fickan för novisen på akutkirurgen

Akut kirurgi. 250 sidor.

Författare: Johannes Järhult, Miden Melle-Hannah.

Förlag: Liber; 2008.

ISBN 978-91-47-08432-6.

Recensent: Per Örtengwall, docent, överläkare, kirurgi, SU/Sahlgrenska, Göteborg.

Denna bok är tänkt som en handbok för den inom kirurgin oerfarne läkaren som går jour på en akutmottagning. Den är följaktligen också utgiven i ett »fickvänligt« A5-format och med mjuka plastade pärmar.

Innehållet är fördelat på 18 olika kapitel. Dessa täcker in de flesta symptomgrupper för vilka patienter söker vård på en kirurgisk akutmottagning. Dessutom finns några kapitel med kortfattad information om de vanligast förekommande röntgenundersökningarna, endoskopierna samt praktiska tips för sårbehandling, katetersättning etc. Vidare finns ett kapitel om de basala principerna för vätskebehandling, ett kapitel tar upp speciella aspekter vid behandling av barn och ett kapitel handlar om preoperativ bedömning samt praktiska förberedelser inför operation.

Boken är skriven i kompendieform, vilket är en förutsättning för att kunna täcka in ett så brett ämnesområde i en bok som går ned i fickan. Självfallet hade det varit lätt för författarna att låta boken expandera volymmässigt genom att mer i detalj redogöra för möjliga alternativ till föreslagna behandlingsriktlinjer. De skriver dock själva i förordet att »erfarna kollegor och bakjourer kan ha andra uppfattningar om diagnostik och behandling. Handlar du enligt bokens principer handlar du dock inte fel!« Jag håller med om den sammanfattningen.

Handboken är kort och koncis och ger handfasta råd till den oerfarne kirurgen för hur de vanligaste patientkategorierna ska hanteras akut. Dessutom uttrycks redan i det första kapitlet att det är en självklar rättighet för den oerfarne

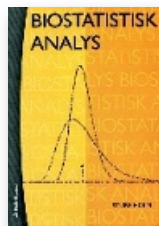
att kunna fråga mer erfarna kollegor om råd, en sanning som inte nog kan understrykas.

Jag tycker också att författarna förtjänar beröm för att de på flera ställen i boken understryker vikten av att ett professionellt förhållningssätt innehåller både empati och respekt för patienten, inte minst vad gäller både de yngsta och de äldsta av våra vårdsökande.

Självfallet finns det detaljer i handboken som kan diskuteras och ifrågasättas. Det är till exempel ett kontroversiellt uttalande att hävda att akut operation av misstänkt intracerebral (traumatisk) blödning inte får fördröjas av röntgen-diagnostik. Det är nog få av landets neurokirurger som skulle vara beredda att »provborra« en skalle utan föregående CT.

Detta är dock petitesser i sammanhanget – den grupp boken riktar sig till skulle ändå knappast självständigt ta ett sådant beslut.

Sammantaget fyller boken väl ett behov av handfasta och praktiska råd till den som själv ska bedöma och handlägga ett akutkirurgiskt klientel på en akutmottagning (eller en jourcentral) och själv saknar större erfarenhet. Den kan varmt rekommenderas att stoppa ned i fickan på den avsedda målgruppen. ■

Unik hjälp i statistisk för aktiva forskare

Biostatistisk analys. 327 sidor.

Författare: Sture Holm.

Förlag: Studentlitteratur; 2008.

ISBN 978-91-44-05378-3.

Recensent: Elisabeth Svensson, professor i medicinsk statistik och epidemiologi, Örebro universitet.

Sture Holm, professor emeritus i biostatistik med yrkeslivserfarenhet av forskning, undervisning och forskningssamarbete inom olika tillämpningsområden, har skrivit en bok som förutom statistikens grunder behandlar moment som är ofta förekommande men som sällan behandlas i böcker. Författarens mål är att läsaren ska förstå den statistiska metodiken och dess roll inom tillämpad forskning, och de teoretiska begreppen förklaras med ex-

empel från biologins och medicinens arbetsfält.

I kapitlen om sannolikhetsmodeller visar författaren med önskvärd tydlighet att allt inte är normalfördelat, det finns många variabler inom laboratoriemedicin som till exempel inte kan ge negativa data. Grundläggande principer för statistiska test och konfidensintervall förklaras praktiskt med exempel. Begrepp såsom testets styrka (power) och det faktum att »icke-signifikanta« resultat inte bevisar att likhet råder påpekas förtjänstfullt. Students t-tester för ett och två stickprov av normalfördelade kvantitativa data presenteras och även metoder för relativ risk och oddskvoter.

I de fall då villkoren för de populära t-testen inte är uppfyllda kan icke-parametriska test vara ett alternativ. Speciellt behandlas Wilcoxon–Mann–Whitney-test för två oberoende stickprov, men även Wilcoxon's teckenrangtest och teckentestet för beroende (parade) data behandlas. I detta avsnitt kan det vara svårt för en statistiskt ovan läsare att identifiera de olika testen eftersom författaren använder begreppet Wilcoxon-test.

Statistiska modeller för förklaring och prediktion, det vill säga regressionsmodeller, behandlas med ett flertal genomarbetade exempel vars resultat illustreras både i bild och med datorutskrift. Även icke-linjära modeller och multipel regression behandlas, vilket är utmärkt eftersom man i dag statistiskt kan modellera mer komplicerade datamaterial med hjälp av datorkraft. Skillnader och likheter mellan variansanalys (ANOVA) och regressionsanalys belyses. Olika statistiska mått för samband hanteras i ett separat kapitel, vilket på ett förtjänstfullt sätt markerar att begreppen korrelation och regression tillhör helt olika frågeställningar.

Det är mycket vanligt att i studier utvärdera om utfallet i olika undergrupper av studiematerialet skiljer sig åt genom upprepade test för två stickprov. Det innebär att studiens övergripande p-värde ska justeras för multipla test. Författarens metod, Bonferroni–Holms stegvisa justering för multipla test, presenteras, men författaren har blygsamt utelämnat sitt eget namn.

Dimensionering av studier, multivariata analysmetoder, överlevnadsanalys med Kaplan–Meyer-kurvor, relativ risk, oddskvoter och olika felkomponenters bidrag till variabiliteten i mätvärden är viktiga moment för att lösa forskningsproblem i verkligheten – dessa moment finns förklarade boken.

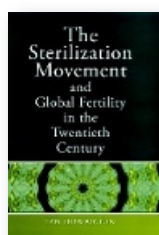
Boken är rikt illustrerad med diagram och med exempel från verkligheten. Da-

tamaterial är förtjänstfullt beskrivna med punktdiagram, vilket förhoppningsvis får läsaren att inse att de rutinmässigt levererade stapeldiagram som populära datorprogram använder är olämpliga och oftast även felaktiga. En nackdel med diagrammen i boken är det tunna trycket, som gör att bildernas budskap dämpas.

Bokens matematiska och statistiska språk är egentligen enkelt, men kan verka avskräckande för den ovane läsaren. Men jag rekommenderar varmt att i så fall lätt blunda för formelspråket och ta del av innehållet, som pedagogiskt och insiktsfullt behandlar statistiskt svåra begrepp på ett enkelt sätt för användare av biostatistik utan att tumma på den statistiska kvaliteten.

Författarens pekpinna, varningstexter, goda råd och exempel på missbruk är påtagliga exempel på hans enorma erfarenhet av bruk och missbruk av statistiska begrepp och metoder inom många forskningsområden. Min förhoppning är att läsaren tar dessa råd till sitt hjärta.

Jag rekommenderar boken varmt till såväl nya som etablerade forskare inom bland annat klinisk medicin, laboratoriemedicin, biologi och även till statistiker som arbetar med biostatistiska tillämpningar. Boken fyller med sitt unika innehåll ett stort behov av att få förklarat vilka möjligheter och begränsningar de statistiska metoder har, som är populära i tillämpad forskning. ■

Sterilisering – från tvång till rättighet

The sterilization movement and global fertility in the twentieth century. 262 sidor.

Författare: Ian Dowbiggin.

Förlag: Oxford University Press; 2008, ISBN 978-0-19-518858-5.

Recensent: Ulf Högberg, professor, kvinno-kliniken, Norrlands universitetssjukhus, Umeå.

Hur kommer det sig att var fjärde kvinna och var tionde man i USA har genomgått sterilisering, den vanligaste metoden för familjeplanering i det lan-

det? I Europa är det endast Holland och Finland som ännu når höga tal. I Sverige, där sterilisering var en tillämpad rättighet med lagen om sterilisering 1975, är den i dag inte så mycket efterfrågad utan nedprioriterad av hälso- och sjukvården. Flera landsting lägger betydande avgift direkt på patienten för steriliseringsoperation.

I världen har sterilisering, framför allt av kvinnor, svarat för 40 procent av fertilitetsnedgången under 1900-talet. Den amerikanske historikern Ian Dowbiggin ger det amerikanska perspektivet på sterilisering som preventivmetod på 1900-talet.

Författaren tillhör inte de moralistiska historikerna. I stället är boken en beskrivning och analys av sterilisering i olika tider och samhällen, med motsatsparen paternalism och autonomi, överhetsövergrepp och reproduktiv rättighet, tvång och frivillighet.

Boken börjar med Francis Galton, som utifrån Lamarck och Darwin utvecklade eugeniken. Den negativa eugeniken var en dominerande tankeströmning i västvärlden i början på 1900-talet. Sterilisering skulle vara ett instrument att förhindra mentalt och fysiskt handikappade, psykiskt sjuka, minoriteter, kriminella och fattiga att skaffa barn. Men det mest avskräckande exemplet, Nazitysklands tvångsteriliseringar av 400 000 människor, var början till slutet på den negativa eugeniken.

Parallellt med tvång och övergrepp växte rörelsen av kvinnorrättsaktivister som förespråkade sterilisering och aborter som reproduktiva rättigheter. Denna rörelse kvästes i Nazityskland men växte fram allt starkare i USA och andra delar av västvärlden som en del av den kvinnliga frigörelsen. Dowbiggin anför Skandinavien som exemplet där frivillig sterilisering redan på 1950-talet blev en del av välfärdssamhället och emancipationen.

I USA skulle det dröja till 1990-talet innan sterilisering blev en fullt tillgänglig familjeplaneringsmetod. Under flera decennier motsatte sig katolska kyrkan, och läkarna var obenägna. Politiskt var det federala stödet för sterilisering också ifrågasatt. Malcolm X menade att det var en komplott för att hålla nere de svarta, medan förespråkarna hävdade att det federala stödet handlade om att ge de fattiga en möjlighet som redan var tillgänglig för dem som kunde betala.

Ödesfrågan om mänsklighetens överlevnad tog fart efter andra världskriget med böckerna »Road to Survival« av William Vogt (1948) och »Vår plundrade lanet« av Fairfield Osborn (1948).

Böckerna handlade om jordens knap-

pa resurser, befolkningsökning och miljöförstöring, och skulle följas av Rachel Carsons »Tyst vår« (1962), Paul R Ehrlichs »Befolkningsexplosionen« (1968) och Bill McKibbens »Maybe one« (1998). Deviserna löd: »breeding ourselves to death«, »defusing the poverty bomb by defusing the population boom«, »stop at two«, »slow population growth and prevent global warming.« I denna idéströmning skulle sterilisering bli en metod för att bromsa befolkningsökning.

Organisationer som International Planned Parenthood Federation (IPPF) och Population council skulle komma att ha världen som arena. Födelsekontroll blev en prioritet för den amerikanska utrikespolitiken från tidigt 1960-tal. Målsättningen var att påverka den demografiska strukturen med långsiktig intervention i de fattiga länderna: »No nation had ever set in motion a foreign-policy initiative of such magnitude.«

I Puerto Rico skulle var tredje gift kvinna vara steriliserad 1970. Världen över skulle gränserna bli otydliga mellan frivillighet, påverkan med belöningar, och tvång.

I Indien slutade det med undantagstillståndet 1975–77. Steriliseringspolitik kom sedan att fördömas vid FNs befolkningskonferenser i Bukarest (1974) och Kairo (1994).

Dowbiggin avslutar med utsikterna för detta sekel. Utmaningarna blir inte mindre med tanke på rättighetsfrågor, etik, demografi och det överskuggande hotet om den globala uppvärmningen. Västvärlden och Kina ligger under fertilitetstal 2 och möter nu »birth dearth« och »grayboom«. Indien och Kina har en skev könsfördelning hos unga vuxna på grund av kvinnodiskriminering som i decennier tillämpats med abortering av flickfoster.

I USA har eugeniken blivit en del av föräldra-autonomin »to insure for their descendants the best genetic endowment«. De alltmest förfinade fosterdiagnostiska metoderna blir en del av den fria marknaden.

Sterilisering som dominerande familjeplaneringsmetod är på väg att bli en historisk parantes. Till och med fattiga landsbygdsområden i Sydafrika når i dag fertilitetstal under 2, vilket har att göra med fri tillgång till preventivmedel. I Sverige bör sterilisering som metod värnas. Den försvarar sin plats som ingrepp på medicinsk indikation och som reproduktiv rättighet för dem som efterfrågar den.

Boken kan rekommenderas för läsare intresserade av familjeplanering, demografi och rättighetsfrågor. ■